

Erken Görünüm

Journal Pre-proof

Pers Rölyeflerinde Saka (İskit) Bireylerinin Saç, Sakal, Bıyık Tasarımı

Dr., Emre SEVİNÇ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ANKARA.

e-posta: emresevinciturkiyat@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2662-2356

DOI: 10.30794/pausbed.1611252

Dergi adı: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal Name: Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute

Gönderilme tarihi/Received: 01.01.2025

Kabul tarihi/Accepted: 18.09.2025

Bu makaleyi şu şekilde alıntılayın: Sevinç, E. (2025). "Pers Rölyeflerinde Saka (İskit) Bireylerinin Saç, Sakal, Bıyık Tasarımı", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 71, xx-xxx.

To cite this article: Sevinç, E. (2025). "Hair, Beard and Mustache Design of Saka (Scythian) Individuals According to Persian Reliefs", *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 71, xx-xxx.

This is a PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article. Please note that, during the production process, errors may be discovered which could affect the content, and all legal disclaimers that apply to the journal pertain.

Bu, kabulden sonra kapak sayfası ve üst veri ekleme, okunabilirlik için biçimlendirme gibi geliştirmelere tabi tutulan bir makalenin PDF dosyasıdır, ancak henüz dosyanın kesin sürümü değildir. Bu sürüm, son haliyle yayınlanmadan önce ek dosya düzenleme, dizgi ve incelemeden geçecektir, ancak makalenin erken görünüldüğünü sağlamak için bu sürümü sağlıyoruz. Üretim sürecinde içeriği etkileyebilecek hataların keşfedilebileceğini ve dergi için geçerli olan tüm yasal uyarıların geçerli olduğunu lütfen unutmayın.

PERS RÖLYEFLERİNDE SAKA (İSKİT) BİREYLERİNİN SAÇ, SAKAL, BIYIK TASARIMI

Öz

Sakalar MÖ 8 ile MÖ 2. yüzyıllar aralığında Avrasya coğrafyasına, Pers İmparatorluğu ise MÖ 550 ile MÖ 330 yılları aralığında İran merkezli olarak Kuzey Afrika, Balkanlar, Kafkasya, Sırderya ve Hindistan arasındaki bölgeye hâkim olmuştur. İki devlet arasındaki etkileşim Pers rölyeflerinde çok sayıda Saka bireyinin görünümünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Makale bu rölyeflere göre Saka bireylerinin saç, sakal, bıyık tasarımını sunmayı amaçlamaktadır. Makalenin materyali Saka Haumavargā, Saka Tigraxaudā, Saka Tayaiy Paradraya, Skunkha ve Mısır Saka örnekleri olarak adlandırılan görünümlerdir. Bulgular bölümünde bu bireylerin saç, sakal, bıyığının nasıl olduğu açıklanmıştır. Analiz bölümünde araştırma çerçevesinde ortaya çıkmış olan araştırma soruları üzerinde durulmuştur. Çalışma sonucunda Saka bireylerinin saç, sakal, bıyık tasarımının ortaklık derecesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin saç, arkaya doğru uzun bir şekilde kesilmiş, bazı örneklerde top şeklinde bağlanmıştır. Sakal, çene bölgesinde uzun, ucuna doğru sivrilmiş bir durumdadır. Bıyığı iki yana doğru sakalın üstüne uzatılmıştır ve bütünü hilal şeklindedir.

Anahtar kelimeler: *Saka, İskit, Pers, Skunkha, Persepolis, Nakş-ı Rüstem*

HAIR, BEARD AND MUSTACHE DESIGN OF SAKA (SCYTHIAN) INDIVIDUALS ACCORDING TO PERSIAN RELIEFS

Abstract

Sakas dominated Eurasian geography between the 8th and 2nd centuries BC, and the Persian Empire, centered in Iran, dominated the region between North Africa, the Balkans, the Caucasus, Syr Darya, and India between 550 BC and 330 BC. The interaction between the two states led to the appearance of many Saka individuals in the Persian reliefs. This study aims to present the hair, beard, and mustache design of Saka individuals according to these reliefs. The material of the study is the appearance of the so-called Saka Haumavargā, Saka Tigraxaudā, Saka Tayaiy Paradraya, Skunkha and Egyptian Saka Individual. In the results section, the hair, beard and mustache of these individuals are explained. In the analysis section, the research questions that emerged within the research framework are emphasized. As a result of the study indicated that the degree of commonality of the hair, beard and mustache design of Saka individuals were high. The hair of the individuals was cut long towards the back, and in some examples, it was tied in the form of a ball. The beard is long in the chin area, tapering towards the tip. The moustache is elongated on both sides towards the top of the beard, and the whole is crescent-shaped.

Keywords: *Saka, Scythian, Persian, Skunkha, Persepolis, Naqsh-e Rostam*

1. GİRİŞ

Sakalar (İskitler) MÖ 8. ile MÖ 2. yüzyıllar aralığında Avrasya coğrafyasının büyük kısmına hâkim olmuştur (Walser, 1966: 29; Von Bredow, 2008: 151-154; Burchard, 2008: 821-822; Durmuş, 2012: 48-51). Pers yazıtlarına göre Avrupa tarafında yaşayan Saka grupları Saka Tayaiy Paradraya; Asya tarafında yaşayan Saka grupları Sakaibiş Tayaiy Para Sugdam olarak adlandırılmıştır. Sakaibiş Tayaiy Para Sugdam şeklinde genel olarak adlandırılan grup, kendi içinde Saka Haumavargā ve Saka Tigraxaudā olarak iki gruba ayrılmıştır (Walser, 1966: 39, 55; Schmidt, 1970: Şekil 53, 1970: 111; Lecoq, 1997: 133-134, 225-226, 271-272; Durmuş, 2012: 43; Sevinç, 2024: 3-4).

Pers İmparatorluğu MÖ 550 ile MÖ 330 yılları arasında günümüz İran coğrafyası merkez olmak üzere Kuzey Afrika, Balkanlar, Kafkasya, Sırderya, Hindistan arasındaki bölgeye hâkim olmuştur (Lecoq, 1997: 14-15; Heidemarie, 2001: 5; Sancisi-Weerdenburg ve Kuhrt, 2002: 77-78, 81-82; Memiş, 2018: 166).

Pers İmparatorluğu sanatını yansıtan önemli özelliklerinden biri de insan rölyeflerindeki bazı detaylardır. Bu rölyefler Perslerin etkileşim içinde olduğu sosyal grupların giyim kuşamı ve fiziksel özellikleri hakkında çok sayıda bilgi sunmaktadır. Bunlar arasında Sakalara ait betimlemeler de ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Walser, 1966: 51-67; Calmeyer, 2009: 30-33; Sevinç, 2024: 21), (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7, Şekil 8).

2. METOT

Makale Pers rölyeflerine göre Saka bireylerinin saç, sakalı, bıyığının nasıl olduğunu sunmayı amaçlamaktadır. Makalenin giriş bölümünde Saka Devleti, Pers İmparatorluğu ve Pers rölyefleri ile ilgili genel bilgiler verilmiş; metot bölümünde her bir bölümde uygulanan yöntem açıklanmıştır. Materyal bölümünde bulguların oluşturulacağı buluntu ortamları tespit edilmiş ve bunlar hakkında gerekli bilgiler sunulmuştur. Araştırmada materyal olarak sadece epigrafik bulgular ile Sakalara ait olduğu kanıtlanan görünüm kullanılmıştır. Bu görünümde Nakş-ı Rüstem ve Persepolis'teki kaya mezarlarının rölyeflerinde, Behistun Rölyefi'nde ve I. Dareios'un Mısır Heykeli'nde¹ ulaşılmıştır. Materyal bölümü boyunca her bir buluntu ortamının konumu, hangi Saka bireyini içerdiği, kronolojik durumu açıklanmış; buluntu ortamında Saka bireyinin varlığının kanıtlandığı yazıt hakkında genel bilgiler verilmiştir. Makalenin bulgular bölümünde, tespit edilen her bir Saka bireyinin saç, sakalı, bıyığının görünümü açıklanmıştır. Bu işlem dört aşamada yapılmıştır. Her bir Saka bireyinin birinci aşamada saç, sakal, bıyığının yıpranma sonucu ortadan kalkıp kalkmadığı tespit edilmiştir. İkinci aşamada saçının başlığın altında görünme derecesi, başın ön ve arka kısımlarında görünme durumu, başın ön kısmında uzunluğu-gürlüğü-şekli, başın arka kısmında uzunluğu-gürlüğü-şekli, oluşturulmasında vurgulama tekniği kullanılıp kullanılmadığı açıklanmıştır. Üçüncü aşamada sakalının yanak kısmında uzunluğu-gürlüğü-şekli, Çene kısmında uzunluğu-gürlüğü-şekli, sakalın oluşturulmasında vurgulama tekniği kullanılıp kullanılmadığı hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü aşamada bıyığının merkez kısmının uzunluğu-gürlüğü-şekli, yan kısımlarının uzunluğu-gürlüğü-şekli, yana doğru (sakalın üstüne doğru) uzanıp uzanmadığı, ucunun kıvrılmış olup olmadığı, oluşturulmasında vurgulama tekniği kullanılıp kullanılmadığı izah edilmiştir. Makalenin analiz bölümünde çalışma çerçevesinde belirlenen araştırma soruları özelinde bazı çıkarımlar yapılmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan temel araştırma soruları

- Saka bireylerinin saç nasıldır?
- Saka bireylerinin sakalı nasıldır?
- Saka bireylerinin bıyığı nasıldır?

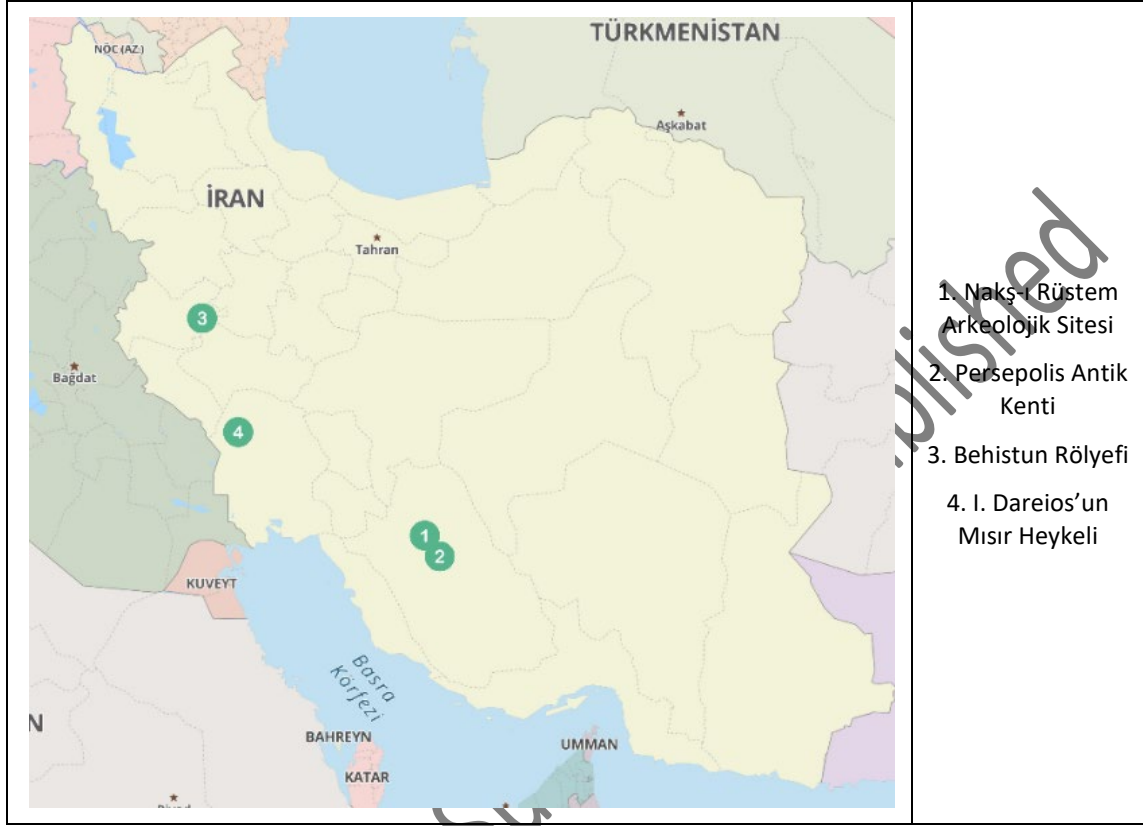
yardımcı araştırma soruları

- Pers rölyeflerinde karşılaşılan diğer sosyal halkların saç, sakal, bıyık tasarımı ile Saka bireylerinininkinin ayrılma derecesi ne durumdadır?
- Saka bireylerinin saç, sakal, bıyık tasarımının tarihi coğrafya bakımından önemi nedir?

¹ I. Dareios'un Mısır Heykeli materyal açısından istisna durumundadır. Çünkü bu örnekteki bireyin görünümü bir rölyef aracılığı ile değil, heykele kazıma tekniği ile oluşturulmuştur. Ancak bu görünüm diğer örnekler ile doğrudan benzerlik göstermesi ve epigrafik bulgular ile bir Saka bireyine ait olduğunun kanıtlanmasından yola çıkılarak araştırmaya faydası da göz önüne alınarak materyal içine katılmıştır.

şeklindedir. Sonuç kısmında makalenin analiz bölümünde üzerinde durulan söz konusu araştırma sorularının neticeleri sıralanmıştır.

3. MATERYAL

Harita 1 Buluntu Ortamlarının Konumunu Gösteren Harita

3.1. Nakş-ı Rüstem Arkeolojik Sitesi ve Persepolis Antik Kenti'ndeki Kaya Mezarlarının Rölyeflerindeki Görünüm

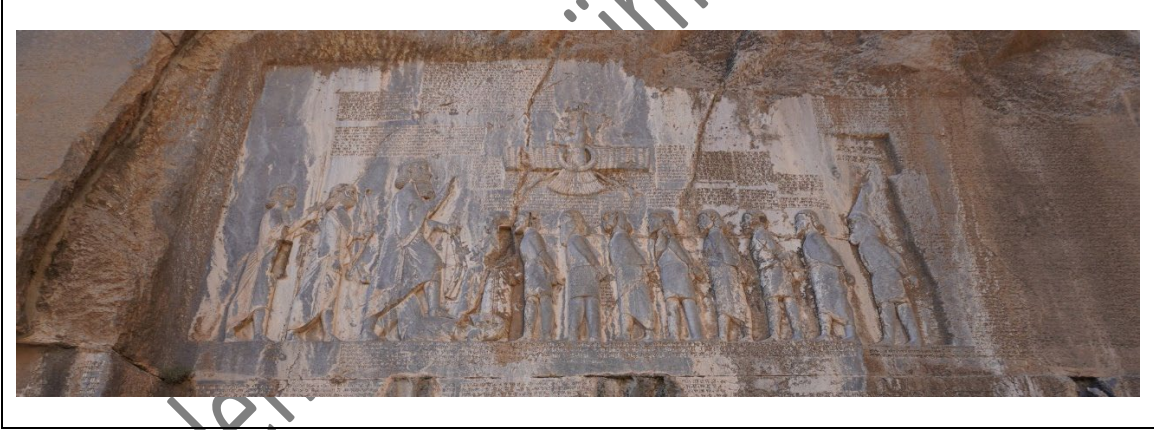
Nakş-ı Rüstem Arkeolojik Sitesi ve Persepolis Antik Kenti kalıntıları İran'ın Fars eyaleti, Mervdeşt şehri yakınlarında bulunmaktadır (Schmidt, 1957: viii, 1970: 10, 1970: Şekil 1; Heidemarie, 2001: 21, 79; Sevinç, 2024: 57), (Harita 1). Nakş-ı Rüstem Arkeolojik Sitesi'ndeki M1, M2, M3, M4; Persepolis Antik Kenti'ndeki M5, M6 adlı kaya mezarlarının rölyeflerinde Persler ile etkileşim halindeki çok sayıda sosyal gruba ait görünümeler mevcuttur (Schmidt, 1970, Şekiller 2, 39-52, 1970: 80, 108-111; Lecoq, 1997: 20; Calmeyer, 2009: 30-32), (Şekil 1). Bunlar arasında Saka Haumavargā, Saka Tigraxaudā ve Sakā Tayaiy Paradraya elitlerine ait görünümeler de bulunmaktadır (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6). Mezarların duvarında karşılaşılan rölyeflerin tamamı M1 adlı kaya mezarındaki örneğin doğrudan kopyasıdır (Walser, 1966: 52; Schmidt, 1970: 80, 111; Sevinç, 2024: 57). Ancak kabartmalarda karşılaşılan yıpranmalar bazı ayrıntıların ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bu durum görünümelerin bütünü hakkında fikir edinebilmek için bütün örneklerin karşılaştırmalı olarak incelenmesini gerekli hale getirmiştir. Bu görünümelerin Saka bireylerine ait olduğu Eski Persçe, Elamca ve Akadca (Babilce) dillerinde hazırlanmış olan M1 ve M5 adlı mezarların duvarlarındaki yazıtlar aracılığı ile kanıtlanmıştır (Lecoq, 1997: 133-134; Calmeyer, 2009: 36-39; Sevinç, 2024: 58-59). M1 I. Dareios (MÖ 522-MÖ 486), M2 I. Kserkses (MÖ 486-MÖ 465), M3 I. Artakserkses (MÖ 465-MÖ 424), M4 II. Dareios (MÖ 423-MÖ 405), M5 II. Artakserhas (MÖ 405-MÖ 359), M6 III. Artakserhas (MÖ 358-MÖ 338) dönemi ile ilişkilendirilmektedir (Lecoq, 1997: 16; Trümpelmann, 1988: 53; Heidemarie, 2001:12; Sancisi-Weerdenburg ve Kuhrt, 2002: 78; Memiş, 2018: 118; Sevinç, 2024: 57-59).

Şekil 1: M5 Röliefinin Görünümü (Şekil Kaynağı: Yazar)

3.2. Behistun Röliefi'ndeki Görünüm

Behistun Röliefi İran, Kermanshah eyaleti, Bisotun şehrinde bulunmaktadır (Harita 1). Röliefte çeşitli görev ve statüdeki bireylerin görünüşleri mevcuttur (Şekil 2). Bunlardan biri Skunkha adlı Saka yöneticisine aittir (Şekil 7). Görünümün bir Saka bireyine ait olduğu Eski Persçe, Elamca ve Akadca (Babilce) dillerinde hazırlanmış olan Behistun Yazıtı aracılığı ile kanıtlanmıştır (Walser, 1966: 27-29; Lecoq, 1997: 93; Sevinç, 2024: 60-61). Rölief I. Dareios dönemi (MÖ 522-MÖ 486) ile ilişkilendirilmektedir. Skunkha görünümü, röliefte sonradan istisnai olarak eklenmiştir. I. Dareios'un Skunkha ile olan savaşının MÖ 519 tarihinde olduğu düşünüldüğünde bu görünümün de ilgili tarihten sonra oluşturulduğu kesinleşmektedir (Sevinç, 2024: 60-61).

Şekil 2: Behistun Röliefinin Görünümü (Şekil Kaynağı: Maria Bazhatarnik)

3.3. I. Dareios'un Mısır Heykeli'ndeki Görünüm

Susa Antik Kenti İran, Huzistan eyaleti, Şuş şehrinde bulunmaktadır (Shahrokh, 2002: 81), (Harita 1). I. Dareios'un Mısır Heykeli 1972 yılında Fransız Arkeoloji Heyeti tarafından bu antik şehirdeki Apadana'nın Dareios kapısının girişinde ortaya çıkarılmıştır (Shahrokh, 2002, Şekiller 9-10, 2002: 87-88; Colburn, 2014: 245-246). Heykel Susa'ya Mısır'dan getirilmiştir (Shahrokh, 2002: 83-84; Colburn, 2014: 246). Günümüzde İran'ın Tahran şehrindeki Müze-ye Milli-ye İran (İran Ulusal Müzesi) adlı müzede bulunmaktadır. Heykelin kaidesine Persler ile etkileşim içinde bulunan çok sayıda sosyal grubun görünümü kazınmıştır (Shahrokh, 2002: 83-84). Bunlardan biri de Saka bireyine aittir (Şekil 8). Görünümün bir Saka bireyine ait olduğu heykel üzerindeki Mısır hiyeroglif yazıtı aracılığı ile kanıtlanmıştır (Duran, 2019: 739). Heykel I. Dareios dönemi (MÖ 522-MÖ 486) ile ilişkilendirilmektedir (Shahrokh, 2002: 84).

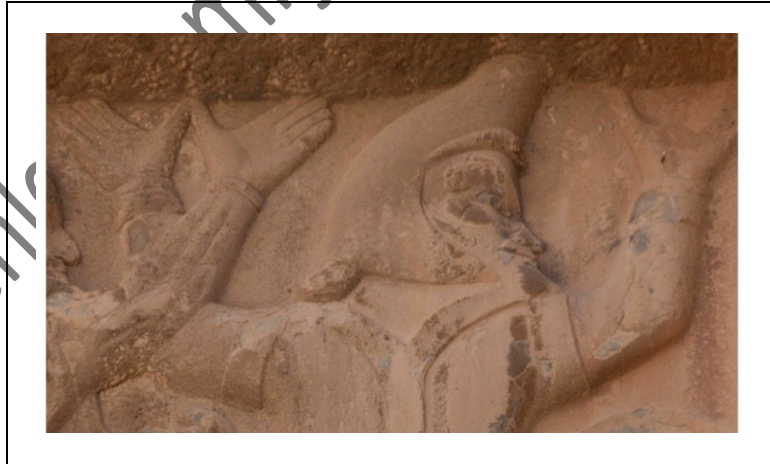
Şekil 3: I. Dareios'un Mısır Heykelinin Genel Görünümü (Şekil Kaynağı: Yazar)

4. BULGULAR

Araştırmanın materyali çerçevesinde 5 Saka bireyinin görünümü hakkında bilgi verilebilmektedir. Bunlar Saka Haumavargā, Saka Tigraxaudā, Saka Tayaiy Paradraya, Skunkha ve Mısır Saka Bireyi olarak adlandırılan kişilerdir.

4.1. Saka Haumavargā Bireyi

Saka Haumavargā bireyinin görünümüne M1, M2, M3, M4, M5, M6 kaya mezarı rölyefleri aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bireyin saçlı, sakalı, bıyığının görünümü nettir. Saçının sadece başlığının altından kalan kısımları gözlenebilmektedir. Saçın arka kısımları belirgindir, ön kısımlarını başlık kapatmıştır. Saç arka kısımda enseye kadar uzanmaktadır ve burada top şeklinde bağlanmıştır. Sakalının yanak kısmı çene bölgesine oranla daha kısa ve seyrek bir özellik taşımakta olup tıraşlanmış vaziyettedir. Yanak bölgesindeki ayırım noktası düz bir şekilde tıraş edilmiştir. Çene bölgesinde sakal, göğüsün üst kısımlarına kadar uzanmaktadır, yoğun bir özellik taşımaktadır ve ucuna doğru sivrilmektedir. Sakalın vurgulanması birbirine dikey paralel düz çizgiler aracılığı ile yapılmıştır. Bıyığının merkez kısmı boştur. Bıyık iki yana doğru oldukça uzun bir özellik taşımaktadır ve sakalın üzerine doğru uzanmaktadır. Bıyığın ucu kıvrık değildir. Geneli hilal şeklindedir (Şekil 4).

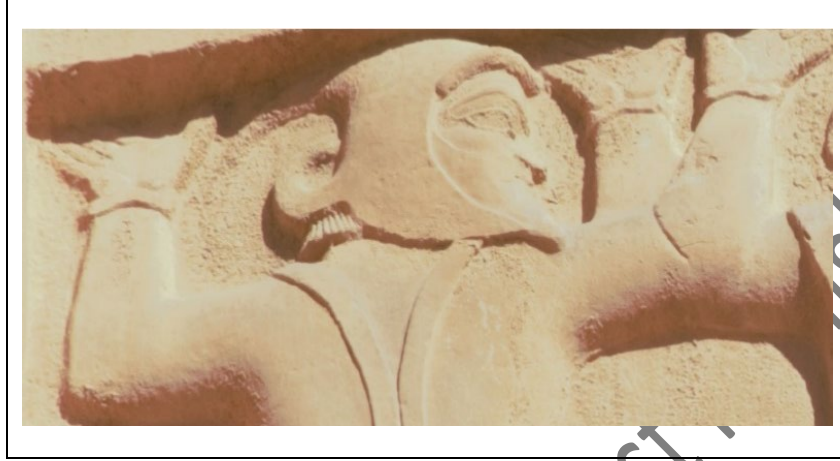

Şekil 4: Saka Haumavargā Bireyinin Görünümü (Şekil Kaynağı: Yazar)

4.2. Saka Tigraxaudā Bireyi

Saka Tigraxaudā bireyinin görünümüne M1, M2, M3, M4, M5, M6 kaya mezarı rölyefleri aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bireyin saçlı, sakalı, bıyığının görünümü nettir. Saçının sadece başlığının altından kalan kısımları gözlenebilmektedir. Saçın arka kısımları belirgindir, ön kısımlarını başlık kapatmıştır. Saç arka kısımda enseye kadar uzanmaktadır ve burada birbirine dikey paralel çizgiler ile vurgulanmıştır. Sakalının yanak kısmı çene

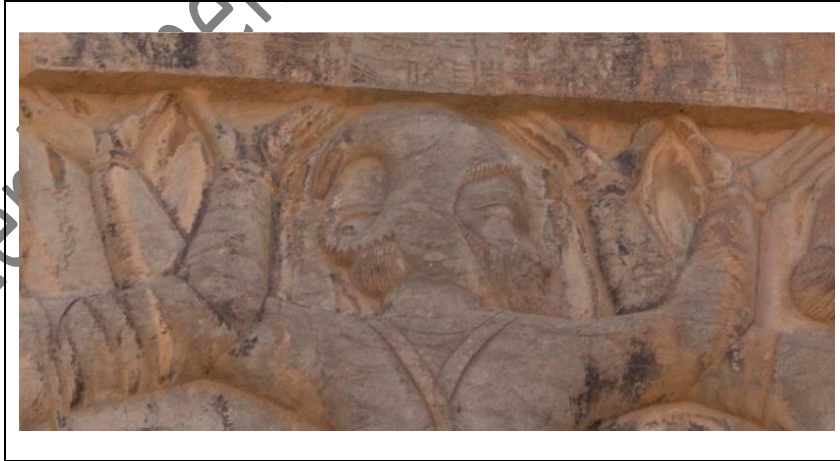
bölgesine oranla daha kısa ve seyrek bir özellik taşımakta olup tıraşlanmış vaziyettedir. Yanak bölgesindeki ayırım noktası düz bir şekilde tıraş edilmiştir. Çene bölgesinde sakal, göğüsün üst kısımlarına kadar uzanmaktadır ve ucuna doğru sivrilmektedir. M5'te sakalın çene bölgesinin de kısa olması istisnai bir ayrıntı durumundadır. Bıyığının merkez kısmı boştur. Bıyık iki yana doğru oldukça uzun bir özellik taşımaktadır ve sakalın üzerine doğru uzanmaktadır. Bıyığın ucu kıvrık değildir. Geneli hilal şeklindedir. Bıyık diğer örneklerle göre daha kalındır (Şekil 5).

Şekil 5: Saka Tigraxaudā Bireyinin Görünümü (Şekil Kaynağı: Yazar)

4.3. Saka Tayaiy Paradraya Bireyi

Saka Tayaiy Paradraya bireyinin görünümüne M1, M2, M3, M4, M5, M6 kaya mezarı rölyefleri aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bireyin saçı, sakalı, bıyığının görünümü nettir. Saçının sadece başlığının altından kalan kısımları gözlenebilmektedir. Saçın arka kısımları belirgindir, ön kısımlarının sadece dar bir kısmı başlığın altından görünüyor durumdadır. Saç arka kısımda enseye kadar uzanmaktadır ve burada top şeklinde bağlanmıştır. Saçın tüm unsurları birbirine dikey paralel çizgiler ile vurgulanmıştır. Sakalının yanak kısmı çene bölgesine oranla daha kısa ve seyrek bir özellik taşımakta olup tıraşlanmış vaziyettedir. Yanak bölgesindeki ayırım noktası düz bir şekilde tıraş edilmiştir. Çene bölgesinde sakal, göğüsün üst kısımlarına kadar uzanmaktadır ve ucuna doğru sivrilmektedir. Bıyığının merkez kısmı kısa bir şekilde kesilmiştir. Bıyık iki yana doğru oldukça uzun bir özellik taşımaktadır ve sakalın üzerine doğru uzanmaktadır. Bıyığın ucu kısmen kıvrıktır. Geneli hilal şeklindedir (Şekil 6).

Şekil 6: Saka Tayaiy Paradraya Bireyinin Görünümü (Şekil Kaynağı: Yazar)

4.4. Skunkha

Skunkha'nın görünümüne Behistun Rölyefi aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bireyin saçı ve sakalının görünümü nettir. Bıyığı ile ilgili ayrıntılar ise net değildir. Saçının sadece başlığının altından kalan kısımları gözlenebilmektedir. Saçın arka kısımları belirgindir, ön kısımlarının sadece dar bir kısmı başlığın altından

görünüyor durumdadır. Saç ön kısımda kısa ve gürdür. Arka kısımda uzunluğu bireyin omzuna kadar uzanmaktadır, oldukça gürdür, herhangi bir aparat ile bağlanmamış ve tutturulmamıştır. Sakalının yanak kısmı çene bölgesine oranla daha kısa ve seyrek bir özellik taşımakta olup tıraşlanmış vaziyettedir. Yanak bölgesindeki ayırım noktası düz bir şekilde tıraş edilmiştir. Çene bölgesinde sakal, göğüs hizasına kadar uzanmaktadır ve oldukça gür bir yapısı vardır. Bireyin görünümünün bıyık kısmı yıprandığı için bu kısım ile ilgili ayrıntılar ortadan kalkmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: Skunkha'nın Görünümü (Şekil Kaynağı: Maria Bazhatarnik)

4.5. Mısır Saka Bireyi

Mısır Saka bireyinin görünümüne I. Dareios'un Mısır Heykeli aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bireyin sadece saçının görünümü nettir. Sakalı ve bıyığı ile ilgili ayrıntılar ise net değildir. Saçının sadece başlığının altından kalan kısımları gözlenebilmektedir. Saçın arka kısımları belirgindir, ön kısımlarını başlık kapatmıştır. Saç arka kısımda enseye kadar uzanmaktadır ve burada top şeklinde bağlanmıştır. Kabarık bir özellik taşımaktadır. Sakalının yanak kısmı çene bölgesine oranla daha kısa ve seyrek bir özellik taşımakta olup tıraşlanmış vaziyettedir. Yanak bölgesindeki ayırım noktası düz bir şekilde tıraş edilmiştir. Çene bölgesinde sakal, göğüsün üst kısımlarına kadar uzanmaktadır ve ucuna doğru sivrilmektedir. Bireyin görünümünün bıyık kısmındaki ayrıntılar belirgin değildir (Şekil 8).

Şekil 8: Mısır Saka Bireyinin Görünümü (Şekil Kaynağı: Yazar)

5. ANALİZ

5.1. Temel Araştırma Soruları

5.1.1. Saka bireylerinin saçı nasıldır?

Saka bireylerinin saçı büyük oranda başlıklarının altında kalmıştır. Ön kısımda saçın alına paralel olarak ve dar bir şekilde gözlendiği bir örnek vardır (Şekil 6). Arka kısımda saçın tüm örneklerde uzun olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgede top şeklinde bağlanmış örnekler dikkat çekmektedir (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 5, Şekil 6, Şekil 8). Bu açıdan Skunkha'nın saçı istisna durumundadır. Onun saçı daha gür ve uzun olmakla beraber herhangi bir aparat ile bağlanmamış vaziyettedir (Şekil 7). Bazı örneklerde saçın arka taraftan görünebilmesi amacıyla olduğu tahmin edilen bir yırtmaç oluşturulmuştur (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7).

5.1.2. Saka bireylerinin sakalı nasıldır?

Saka bireylerinin tamamının sakalı vardır. Bireylerin sakalının yanak kısmı genellikle nizami bir şekilde tıraşlanmıştır. Örneklerde sakalın çene kısmı daha dikkat çekicidir. Bu kısımlar örneklerin çoğunda uzun bırakılmıştır ve uçlara doğru sivriltilmiştir. Söz konusu uzunluğun genellikle göğüsün üst bölgesine kadar uzatıldığı tespit edilmiştir (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7, Şekil 8).

5.1.3. Saka bireylerinin bıyığı nasıldır?

Saka bireylerinin ilgili kısmının yıpranmamış olduğu görünümünün tamamında bıyık vardır. Bireylerin bıyığının orta kısmı boştur. Bu durumun görünümünün profilden olması ile ilgili olma olasılığı vardır. Bireylerin bıyığının yan kısmı dikkat çekicidir. Saka bireylerinin bıyığı yana doğru olacak şekilde sakalın üstüne doğru uzatılmıştır. Geneli hilal şekli alan bu yan kısımlarının ucu bazı örneklerde kıvrılmıştır (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7, Şekil 8).

5.2. Yardımcı Araştırma Soruları

5.2.1. Pers rölyeflerinde karşılaşılan diğer sosyal halkların saç, sakal, bıyık tasarımı ile Saka bireylerinininki ayrılma derecesi ne durumdadır?

Makalede ele alınan rölyeflerde, Sakalar ile beraber Pers etkisi altındaki çok sayıda sosyal grubun görünümü mevcuttur (Şekil 1). Söz konusu görünümünün tamamı I. Dareios çağında oluşturulmuş veya bu dönemde oluşturulmuş örneklerden kopyalanmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan tablo bahsi geçen sosyal grupların MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısındaki görünümünü doğrudan yansıtmaktadır (Walser, 1966: 52; Schmidt, 1970: 80, 111). Tüm görünüm karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bireylerin hem giyim kuşamlarının hem de fiziksel özelliklerinin birbirinden karakteristik olarak ayrıştığı ortaya çıkmaktadır (Şekil 1). Bu durum bireylerin görünümünün genel geçer olarak değil MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısındaki göründükleri şekilde oluşturulduğunu göstermektedir. Bireylerin saç, sakal, bıyıklarına odaklanıldığında Saka bireylerinin saç, sakal, bıyık tasarımının karşılaşılan diğer sosyal halklarından hem şekil hem de karakter olarak farklılaştığı ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan tek istisna bıyık unsurlarıdır. Çünkü Pers rölyeflerinde Saka bireylerinin bıyıkları ile ortak unsurlar taşıyan görünüm mevcuttur (Şekil 1).

5.2.2. Saka bireylerinin saç, sakal, bıyık tasarımının tarihi coğrafya bakımından önemi nedir?

Saka görünümünün birbiri ile karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan yüksek benzerlik oranı, bu bireylerin giyimlerinin de büyük oranda ortak özellikler taşıdığı düşünüldüğünde hem Asya Sakalarının hem de Avrupa Sakalarının (Walser, 1966: 39, 55; Schmidt, 1970, Şekil 53, 1970: 111; Lecoq, 1997: 133-134, 225-226, 271-272; Durmuş, 2012: 43; Sevinç, 2024: 3-4) hâkim olduğu geniş coğrafyada gerek giyim gerek de saç, sakal, bıyık tasarımı bakımından birbirine benzer özellikler taşıdığını göstermektedir (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7, Şekil 8). Bu durum da Avrasya coğrafyası boyunca Saka sosyal gruplarının birbiri ile olan doğrudan bağı konusunda kanıtlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü ilgili benzerlikler oldukça karakterizedir ve tesadüf sonucu ortaya çıkmamıştır.

6. SONUÇ

Makale sonucunda genel olarak Pers rölyefleri çerçevesinde Saka bireylerinin saç, sakal, bıyık tasarımının ortaklık derecesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın araştırma soruları çerçevesinde ortaya çıkan özel sonuçları ise şu şekildedir:

1. Bireylerin saç şapkanın altında kalmıştır. Saçların tamamı uzun olarak kesilmiştir ve omuza veya enseye kadar uzanmaktadır. Ensede top şeklinde bağlanmış saç biçimi yoğun olarak gözlenmektedir. Bu bölgedeki saçın vurgulanması amacıyla başlıkta oluşturulan yırtmaçlar dikkat çekicidir.
2. Bireylerin sakalı yanak bölgesinde düzgün bir şekilde kısaltılmıştır; çene bölgesinde uzun ve uçlarına doğru sivrilen bir özellik taşımaktadır.
3. Bireylerin bıyığı yan kısımlarında oldukça uzun bir şekilde gösterilmiştir ve sakalın üzerine doğru uzanmaktadır. Geneli hilal şeklindedir. Bazı örneklerde iki yandaki kısımların ucu kıvrılmıştır.
4. Pers rölyeflerinde karşılaşılan diğer sosyal halkların saç, sakal, bıyık tasarımı ile Saka bireylerinin hem hem de karakter olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu durum Saka bireylerinin saç, sakal, bıyık tasarımının kendilerine özgü bir özellik taşıdığını net olarak göstermektedir. Görünümlerin MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendiği düşünüldüğünde, ortaya çıkan bu tablonun Sakaların ilgili dönemdeki görünümünü doğrudan yansıttığını söylemeye imkân vardır.
5. Makalede üzerinde durulan Saka bireyleri Avrasya coğrafyasına yayılmış Saka sosyal gruplarının temsilcileridir. Bu kadar geniş bir coğrafyada aynı saç, sakal, bıyık tasarımı ile karşılaşıyor olunması Saka sosyal gruplarının birbiri ile olan doğrudan bağı konusunda önemli bir kanıttır.

KAYNAKÇA

- Burchard, B. (2008). "Scae", *Brill's New Pauly: Encyclopaedia of the Ancient World: Antiquity*, C. 12, ss. 821-822, (Ed: H. Cancik & H. Schneider), Brill.
- Calmeyer, P. (2009). *Die Reliefs der Gräber V und VI in Persepolis*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz.
- Colburn, H. P. (2014). *The Archaeology Of Achaemenid Rule In Egypt*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Michigan Üniversitesi
- Duran, M. (2019). "Pers (Akhaemenid) Bağlamında Sakalar", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/3, 731-761.
- Durmuş, İ. (2012). *İskitler*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Heidmarie, K. (2001). *Persepolis: Glänzende Hauptstadt des Perserreichs*, Philipp von Zabern, Mainz.
- Lecoq, P. (1997). *Les Inscriptions de la Perse Achéménide*, Gallimard, Paris.
- Memiş, E. (2018). *Eski İran Tarihi: Medler, Persler, Partlar*, Ekin, Bursa.
- Sancisi-Weerdenburg, H., ve Kuhrt, A. (2002). "Achaemenids", *Brill's New Pauly: Encyclopaedia of the Ancient World: Antiquity*, C. 1, ss. 77-79, (Ed: H. Cancik & H. Schneider), Brill
- Schmidt, E. F. (1957). *Persepolis II Contents Of The Treasury And Other Discoveries*, Chicago University Press, Chicago.
- Schmidt, E. F. (1970). *Persepolis III: The Royal Tombs and Other Monuments*, Chicago University Press, Chicago.
- Sevinç, E. (2024). *Erken Saka Dönemi Doğu Avrasya Coğrafyası Elit Kurganlarındaki Altın Giyim Kuşam Kompozisyonları -Tarbagatay ve Saniarqa Buluntu Sahaları Örneğinde-*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi
- Shahrokh, R. (2002). "Assessing the Damage: Notes on the Life and Demise of the Statue of Darius from Susa", *Medes and Persians: Reflections on Elusive Empires*, (Ed: M. A. Lourie), The Department of the History of Art University of Michigan, Michigan.
- Trümpelmann, L. (1988). *Persepolis: Ein Weltwunder der Antike*, Philipp von Zabern, Münih.
- Von Bredow, I. (2008). "Scythae" *Brill's New Pauly: Encyclopaedia of the Ancient World: Antiquity*, C. 13, ss. 149-160, (Ed: H. Cancik & H. Schneider), Brill.
- Walser, G. (1966). *Die Völkerschaften auf den Reliefs von Persepolis*, Gebr Mann, Berlin.